

Lichocka, Halina

Doroczne posiedzenie Zespołu Historii Farmacji

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/1, 254-257

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr K. Górski poruszył kwestię retoryki w kontekście filologii i poezji, a także wpływu retoryki na historiografię.

Prof. J. Domański podkreślił nowatorstwo badań prof. M. Markowskiego nad retoryką. Do problemu szkoły czy też tradycji retorycznej dodał przykład „szkoły” Benedykta Hessego, który sam pisał podręczniki przerabiane później przez jego uczniów. Prof. J. Domański przypomniał następnie, iż humanistyczni teoretycy za istotne uważali oddziaływanie na emocje i nastroje odbiorców.

Kolejno zabrała głos M. Terlecka i postawiła problem retoryki jako odrębnej dyscypliny i jej stosunku do innych dziedzin nauki. Poruszyła też kwestię budzącą liczne kontrowersje, a mianowicie — czy można stwierdzić, na podstawie dokumentów pozostałych z tamtego czasu, niewątpliwe autorstwo Stanisława Ciołka oraz czy są konkretne dowody wykraczające poza przypuszczenie, iż był i działał. Doc. M. Terlecka wyraziła też wątpliwości terminologiczne dotyczące pojęć: retoryka stosowana i retoryka teoretyczna.

Dr M. Kowalczyk przypomniała autorów wcześniejszych opracowań dotyczących retoryki, jak np. profesorów: Dobrzyńskiego czy Górskiego, których prace są jednak nieco przestarzałe oraz obejmują węższy zakres materiału niż opracowanie prof. M. Markowskiego. Następnie wskazała na ważne źródło do badań nad retoryką, a mianowicie oprócz traktatów też kazania oraz mowy uniwersyteckie. Retoryki „literackiej” proponowała dr M. Kowalczyk szukać w materiałach pozostałych z kancelarii notariuszy, gdyż z nimi właśnie związane są formularze, mowy, listy.

Wreszcie doc. H. Cichocka poruszyła zagadnienie-charakterystycznej w średniowieczu dla środowiska europejskiego — łacińskiego — tradycji pism Cicerona i Kwintyliana oraz równie charakterystycznej dla średniowiecza bizantyńskiego tradycji Arystotelesa i Hermogenesa.

W końcu głos zabrał doc. J. Rebeta analizując sprawę braku komentarzy do *Retoryki* w środowisku krakowskim i wskazał jako źródło informacji o retoryce inne teksty — m.in. komentarze do *Metafizyki* czy *Topik*, bądź „Etyki” Arystotelesa do której zresztą istnieje najwięcej komentarzy ze względu na ponadczasowość dzieła.

Anna Nawarecka
(Warszawa)

DOROCZNE POSIEDZENIE ZESPOŁU HISTORII FARMACJI

Organizowanie raz w roku uroczystych posiedzeń stało się tradycją Zespołu Historii Farmacji. Na posiedzeniach tych krytycznej ocenie poddawane są rezultaty dotychczasowych prac Zespołu oraz dyskutowane projekty przedsięwzięć, które podjęte zostaną w najbliższej przyszłości. Wygłaszane są również referaty, ilustrujące problematykę niektórych aktualnie prowadzonych badań. Ostatnio takie uroczyste zebranie miało miejsce w Pałacu Staszica w Warszawie dnia 23 kwietnia 1985 r.

Obrazy otworzyła przewodnicząca Zespołu Historii Farmacji doc. dr Barbara Rembielińska-Kuźnicka, która w obszernym zagajeniu zrelacjonowała prace Zespołu będące obecnie w toku, a także przedstawiła zamierzenia na przyszłość. Spośród znajdujących się w toku na czołowe miejsce wysuwa się praca zbiorowa pod redakcją naukową prof. Zofii Jerzmanowskiej i doc. Barbary Kuźnickiej zatytułowana: *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918—1978*.

Drugim kierunkiem badań Zespołu są zagadnienia dotyczące początków polskiego czasopiśmiennictwa farmaceutycznego. W ramach tego kierunku opracowana została przez dr Halinę Lichocką bibliografia analityczna zawartości „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego” (1820—1822) oraz przygotowywane jest podobne opracowanie „Pamiętnika Farmaceutycznego

Krakowskiego” (1834—1836). Naukowym czasopiśmiennictwem farmaceutycznym w Polsce okresu międzywojennego zajmował się mgr Paweł Rybicki, który opublikował pracę bibliograficzną pt. *Problematyka historyczna na lamach „Wiadomości Farmaceutycznych” w latach 1919—1939*.

Następnym przedmiotem prowadzonych aktualnie badań historycznych, podjętych w ramach Zespołu, jest rozwój polskiej balneochemii. Zagadnieniom tym został poświęcony monotematyczny zeszyt 31 serii B „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” zawierający cztery rozprawy, które ilustrują postęp dokonujący się w chemicznych badaniach wód krajowych od czasów Erazma Syxtusa aż po zakrojoną na szeroką skalę działalność Komisji Balneologicznej włącznie. Problemy balneochemii pierwszej połowy XIX wieku stały się tematem pracy doktorskiej napisanej przez Halinę Lichocką pod kierunkiem doc. Barbary Kuźnickiej, zatytułowanej: *Badania leczniczych wód mineralnych w Polsce 1800—1858 z perspektywy rozwoju chemii*.

Ostatnim spośród zaprezentowanych kierunków tematycznych, podjętych w Zespole, jest etnofarmacja. O ile poprzednio omówione problemy badawcze znajdują się aktualnie na etapie finalizacji, o tyle etnofarmacja stanowi przyszłość działalności naukowej Zespołu i będzie kontynuowana przez najbliższe lata. Planuje się nawet utworzenie wydawnictwa ciągłego, drukowanego techniką „małej poligrafii”, w celu umożliwienia szybkiej publikacji prac z dziedziny etnofarmacji. Na dotychczasowy dorobek Zespołu w tym zakresie składa się pięć rozpraw przygotowanych obecnie do druku pod redakcją doc. B. Kuźnickiej.

Do problematyki związanej z najnowszą historią farmacji w Polsce nawiązała prof. Zofia Jerzmanowska, charakteryzując pokrótce przebieg trwających przez siedem lat prac nad przekazanym właśnie do druku zbiorowym wydawnictwem pod tytułem: *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918—1978*. Praca dzieli się na trzy części w układzie chronologicznym, które łączą się poprzez wspólnotę problemów — rozdziałów. Problemowa budowa tekstu pozwoliła na uchwycenie głównych nurtów w rozwoju współczesnych nauk farmaceutycznych w Polsce i ocenę dorobku w okresie omawianego sześćdziesięciolecia. Zasadniczy zręb tematyczny poprzedza rozdział pióra doc. B. Kuźnickiej na temat roli historii w procesie humanizacji farmacji. Monografię uzupełnia słownik biograficzny obejmujący około pięćdziesięciu haseł, spośród których większość została opracowana po raz pierwszy. Wstęp, posłowie, spis treści oraz streszczenia rozdziałów zostaną wydrukowane w przekładzie angielskim.

W dyskusji, jaka wywiązała się po tym referacie głos zabierali: doc. Teresa Ostrowska (na temat dokumentacji naukowej), doc. Władysław Markowski (o słowniku biograficznym) oraz prof. Mirosława Furmanowa (o jubileuszu Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej w Warszawie, którego data pokrywa się z przewidywaną datą ukazania się monografii).

Następnie dr Halina Lichocka wygłosiła referat pt.: *Teoria i praktyka polskiej balneochemii (1800—1858)*. Rozpoczął się on od przytoczenia definicji terminu „balneochemia” — sformułowanej przez Marię Szmytównę oraz wynikających z owej definicji konsekwencji dla historycznego umiejscowienia w czasie początków tej specjalności, stanowiącej w początkach XIX wieku jedną z gałęzi nauk o leku. Teoria balneochemii była wówczas tożsama z tą częścią teorii chemii analitycznej, która dotyczyła występujących w przyrodzie związków mineralnych. Jednakże stan wiedzy chemicznej był jeszcze na tyle ubogi, iż nie mógł zapewnić dostatecznej podstawy dla jednoznaczności badań analitycznych, toteż balneochemia rozwijała się przede wszystkim w oparciu o empirię, wzbogacając równocześnie zasób metod analizy. Zjawisko to, występujące nie tylko w Polsce, lecz charakterystyczne dla farmacji światowej, zrodziło się na kanwie typowej w dobie Oświecenia dominacji badań analitycznych w metodologii przyrodnictwa. Otwartość Polski na wpływy myśli europejskiej oraz silne powiązania nauki polskiej z obcymi ośrodkami akademickimi były przyczyną podobieństw w procesie rozwijania zainteresowań rodzimymi wodami leczniczymi, zaś odmienność warunków uprawiania nauki w Polsce wynikająca z nietypowego dla losów innych narodów splotu okoliczności politycznych, rzutowała zarówno na motywację krzewienia wiedzy, jak też na jej osiągnięcia. Okres wyznaczony datami utworzenia Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz powołania w Krakowie Komisji Balneologicznej, przyniósł w dorobku bogate piśmiennictwo oryginalne, poświęcone

polskim badaniom wód leczniczych. Nurt balneochemiczny tego piśmiennictwa obejmował opracowania typu metodycznego i prace eksperymentalne, poświęcone poszczególnym źródłom leczniczym. Zapotrzebowanie na literaturę metodyczną pojawiło się w następstwie nowych odkryć w chemii analitycznej, prowadzących do możliwości stosowania nowych metod badawczych. Omawiany przedział czasowy rozpoczynał się i kończył na dwóch kolejnych rozkwitach balneochemicznego piśmiennictwa metodycznego — pierwszy wywołany był wprowadzeniem i ugruntowaniem analizy wagowej, drugi towarzyszył wkraczaniu analizy objętościowej. Oryginalne prace eksperymentalne dowodzą, iż narastanie wiedzy empirycznej i jej systematyzowanie następowało w znacznym stopniu niezależnie od rozwoju chemii teoretycznej. W zakresie analizy składników gazowych wód leczniczych był to etap metod eudiometrycznych. Powiększył się zasób odczynników, gdyż zaczęto stosować dla niektórych oznaczeń substancje organiczne. Pojawiły się pierwsze metody fizykochemiczne oparte na procesach elektrolitycznych z wykorzystaniem ogniw prądu stałego. Teodor Torosiewicz wprowadził pomiary przezroczystości roztworów, odkrywając przy okazji zjawisko wpływu barwy szkła naczyń na trwałość przechowywanych w nich substancji chemicznych. W pierwszej połowie XIX wieku ewolucji uległ także styl badań chemicznych wód mineralnych: od identyfikacji poszczególnych substancji w dowolnej kolejności do celowego rozdziału składników na grupy analityczne. Oznaczenia dokonywano poprzez wytrącanie trudno rozpuszczalnych osadów za pomocą selektywnie dobraćanych odczynników. Z masy osadów obliczano skład ilościowy próbki. Badania balneochemiczne obok wkładu, jaki wniosły do postępu analizy nieorganicznej, przyczyniły się w znacznym stopniu do rozwoju wodolecznictwa i popularyzacji rodzimych uzdrowisk. Badania te dały również początek polskiemu przemysłowi farmaceutycznemu, którego najstarszą gałęzią była produkcja sztucznych wód leczniczych.

Po tym referacie głos zabrała prof. Z. Jerzmanowska, wypowiadając się na temat znaczenia działalności naukowej Marii Szymtówny dla rozwoju współczesnej balneochemii. Dyskutowano następnie o zakresie terytorialnym omówionych badań historycznych (mgr Zofia Lech) oraz o czerwie czasowej (doc. Stefan Zamecki).

Ostatni na tym posiedzeniu referat dotyczył etnofarmacji i nosił tytuł: *Ludowe leki roślinne w pracach Oskara Kolberga*. Wygłosiła go mgr Iwona Arabas. Na wstępie autorka stwierdziła, iż medycyna ludowa, odznaczająca się bogactwem elementów mistycznych, a często także szarlatanerią, zawierała jednakże pewien zasób wiedzy medycznej uzyskanej empirycznie jako suma rezultatów podejmowanych praktyk lekarskich. Inicjatorem naukowych badań polskiego folkloru był Oskar Kolberg — jego dzieła stanowią obszerną i cenną dokumentację, dotyczącą między innymi leczniczego stosowania ziół. Autorka podjęła trud skatalogowania wszystkich wymienionych przez Kolberga nazw roślin leczniczych. W rezultacie powstała kartoteka licząca 170 pozycji, zawierających obok nazw ludowych także systematyczne nazwy polskie i łacińskie, a ponadto wskazanie źródła informacji (tj. tom i stronę *Dzielnicy wszystkich O. Kolberga*) oraz opisy schorzeń, w których dana roślina była stosowana. Tak zestawiona kartoteka pozwala na dokonywanie uogólnień i ocen ze stanowiska współczesnej wiedzy medycznej. Przeprowadzona przez prelegentkę ocena leczniczego stosowania ziół w przypadkach trudno gojących się ran oraz niektórych chorób skrónych wypada dla medycyny ludowej pozytywnie. Spośród występujących na Ziemi gatunków roślin zaledwie 5% zostało dotychczas przebadanych pod kątem ich składu chemicznego i przydatności leczniczej, toteż w poszukiwaniach roślinnych surowców farmakognostycznych mogą być drogowskazem dawne i współczesne badania z zakresu etnofarmacji.

Referat wywołał ożywioną dyskusję. Prof. Z. Jerzmanowska postulowała, aby wykorzystać kartotekę do pracy naukowej na temat stosowania ziół w leczeniu poszczególnych jednostek chorobowych. Doc. B. Kuźnicka poinformowała, że podobne kartoteki będą wykonywane na podstawie innych dzieł etnograficznych oraz czasopism. Prof. M. Furmanowa zaproponowała, aby nawiązać kontakt z towarzystwami botanicznymi, zajmującymi się zagadnieniami zastosowania ziół w medycynie.

Zebranie zakończyła wypowiedź doc. B. Kuźnickiej, która poinformowała, że Zespół Historii Farmacji zamierza podjąć badania regionalne w zakresie współczesnego ziołolecznictwa narodowego. Badania takie zostały już rozpoczęte w regionie świętokrzyskim.

Halina Lichočka
(Warszawa)

Z KRAJU

OBCHODY ROKU STASZICOWSKIEGO I 35-LECIA MUZEALNICTWA W WOJEWÓDZTWIE PIŁSKIM

W 1986 r. zbiegły się w Pile uroczystości 160-LECIA zgonu Stanisława Staszica oraz 35-LECIA powstania pierwszej placówki muzealnej w tym mieście — Muzeum w domu Stasziców na Zamościu (dziś przy ulicy Browarnej)¹. Dla uczczenia tych rocznic powołano Komitet Organizacyjny, którego honorowym przewodniczącym został wojewoda piłski.

Bogaty program uroczystości przewidywał wiele imprez, które odbyły się szerokim echem zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej. Realizowany sukcesywnie plan różnego rodzaju spotkań, konkursów i wystaw przewidywał między innymi:

20 stycznia 1986 r.: Żłócenie kwiatów przez przedstawicieli z Piły na grobie Staszica w Warszawie oraz pod pomnikiem w Pile, a także spotkanie z badaczami twórczości autora *Ziemiorodztwa Karpatów* w Pałacu Staszica w stolicy. Tego dnia odbył się również finał szkolnego konkursu pt. *St. Staszic — życie i działalność*, związany z otwarciem okolicznościowej wystawy w Zespole Szkół Zawodowych MGİE w Pile. Jednocześnie w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Pile otwarto wystawę czasową pt. *St. Staszic w piśmiennictwie*.

24 stycznia 1986 r.: Uroczysty apel dla uczczenia 160 rocznicy zgonu patrona Szkoły Podstawowej nr 1 w Pile.

27 stycznia 1986 r.: Wieczornica w Zespole Szkół Zawodowych Przemysłu Spożywczego im. St. Staszica w Krajance, poświęcona pamięci patrona.

6 marca 1986 r.: Spotkanie Komitetu Obchodu Roku Staszicowskiego z przedstawicielami szkół i instytucji noszących imię Staszica w województwie piłskim.

6 marca 1986 r.: Rozstrzygnięcie konkursu pt. *St. Staszic w twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, organizowanego przez Muzeum Okręgowe w Pile² oraz otwarcie wystawy pokonkursowej.

¹ Przy wejściu do Muzeum wisi tablica z napisem: „W tym domu urodził się w listopadzie 1755 r. Stanisław Staszic”. Nie wiem, czy jest to prawdą. Burmistrz Wawrzyniec Staszic z pewnością miał swą rezydencję (czy kamienicę, w której przyjmował dostojnych gości) w rynku. Dom na Zamościu z wysokim parterem (tzn. zabezpieczony przed zalewaniami rzeki Gwdy) i ze skromnym wyposażeniem izbowym mógł być raczej ich podmiejskim folwarkiem. Z pewnością dom ten był często odwiedzany, a może także okresowo zamieszkały przez samego burmistrza i Jego rodzinę.

² W Pile znajdują się dwie muzealne placówki „staszicowskie”: Muzeum Okręgowe im. Stanisława Staszica, mieszczące się przy ul. Chopina 1 oraz Muzeum Stanisława Staszica — w domu Stasziców przy ul. Browarnej 18. Muzeum Okręgowe, kierowane przez mgr Stefanię Parbadnik, sprawuje pieczę nad muzeami województwa i podlega bezpośrednio wojewodzie piłskiemu. Muzeum w domu Stasziców, kierowane przez mgr Józefa Olejniczaka, jest placówką samodzielną, podległą prezydentowi miasta. Merytorycznie współpracuje ono z Muzeum Narodowym w Poznaniu, którego wicedyrektor — dr T. Jakubiak — sprawuje naukową pieczę nad placówką pomyślaną jako krajowe centrum informacji staszicowskiej.